

'הציונות הפיניקית' בלבנון*

אליהו אילת

א
בקץ 1931 הפסקתי את לימודי במכון למדעי המזרח של האוניברסיטה העברית בירושלים במטרה להמשיכם באוניברסיטה האמריקנית בביירות. כדי להתקיים שם מבחינה חומרית נתמנתי ככתב של העיתונים 'דבר' ו'פלסטין פוסט' בביירות, ואף קיבלתי עזרה כספית מד"ר חיים ארלוזורוב, ראש המחלקה המדינית, שנבחר באותה שנה כחבר הנהלת הסוכנות היהודית בירושלים.
אחד ממכתבי ההמלצה לאנשי ביירות, ממכריהם בירושלים, שנשאתי עמי בדרכי למקום שהותי החדש נועד לבת-משפחתה של ידידה, שהיתה נשואה לשר לשעבר בממשלת לבנון בן לאחת המשפחות המיוחסות בעדה המארונית, בעלת מעמד והשפעה בעדה ובחיי המדינה. אלברט נקאש סיים את חוק לימודיו לפני מלחמת-העולם הראשונה בשווייץ ושם הכיר צעירה, בת לאחת המשפחות היהודיות והציוניות המפורסמות ברוסיה, שלמדה גם היא בשווייץ. הצעירה, שהיתה פעילה בחוגי הסטודנטים הציונים בג'נבה, קירבה אותו לחוגים אלה, והצעיר המארוני מלבנון הכיר מקרוב את הנושאים שנידונו והבעיות שהעסיקו באותה תקופה את התנועה הציונית. לדבריו, הפך עם הזמן לתומך נלהב ברעיון הציוני ומטרותיו. עם סיום לימודיהם — הוא כמהנדס והיא כרופאה — נשא אותה נקאש לאישה והזוג הצעיר חזר ללבנון, מולדתו של הבעל. מעמדה הציבורי הרם של משפחתו (שנימנו עמה אלפרד נקאש, שופט בית-המשפט לערעורים של לבנון ולימים נשיא לבנון, וג'ורג' נקאש, מבעלי העיתון הצרפתי 'ל'אוריאן' ועורכו הראשי) סלל בפני אלברט נקאש את הדרך להשתלב במהרה בחיי החברה ולתפוש מקום נכבד בחיי עדתו והמדינה כולה. הפטריארך המארוני מינה אותו כיועצו הכלכלי, ובעסקיו הפרטיים המשיך לעשות חיל כמהנדס ובעל-תעשייה. ב-1923 שימש נקאש כחבר בוועדה הצרפתית-אנגלית, שקבעה סופית את הגבול בין ארץ-ישראל ולבנון, והיה שר לענייני כלכלה ועבודות ציבוריות באחת הממשלות בתקופת נשיאותו של דבאס בלבנון. בפגישתנו הראשונה הוא גילה ידיעה רבה בנעשה בארץ-ישראל והביע את נכונותו ורצונו לסייע לפיתוח יחסי-ידידות בין לבנון והיישוב היהודי בארץ-ישראל.

באחת משיחותינו, בה גולל בפני את הבעיות בפניהן עומדת עדתו המארונית, הצביע על הסכנות הנשקפות ללבנון כמרכז נוצרי באזור, המוקף מבפנים ומבחוץ באויבים פעילים למשטר הקיים, אשר בעזרת צרפת וחסותה מצא הסדר מדיני סביר לבעיותיה הפנימיות של המדינה והפועל

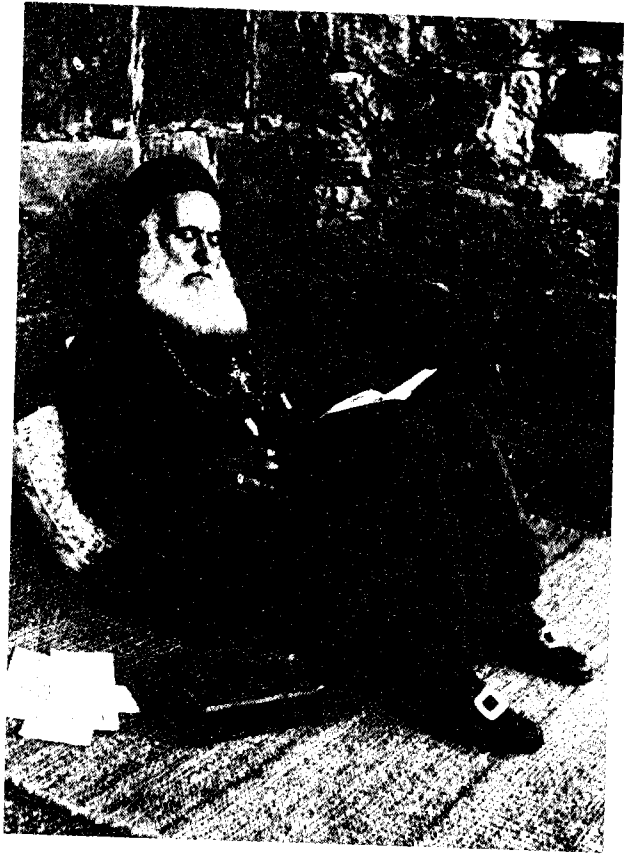
109

* בעקבות מאמרו של י' שביט, 'עברים ופיניקים: מקרה של תמונת-עבר היסטורי קדום ושימושה באידיאולוגיה', קתדרה 29 (תשרי תשמ"ד), עמ' 173-191. כחומר לכתיבת רשימתי זו שימשו לי דברים שרשמתי כשעתם וזכרונות מהימים ששהיתי בביירות.

בצורה משביעת-רצון. אך בכך לא היה פתרון לטווח ארוך יותר, כאשר משטר המנדט הקיים יגיע לסיומו ולבנון תעמוד כמדינה ברשות עצמה. באותם הימים הופיעו בסוריה ובלבנון סימנים של תסיסה מדינית, אשר הקיפה את החוגים הלאומיים בסוריה ועוררה פעילות גם בחיי העדות השונות בלבנון. היה זה לאחר קפאון ממושך בזירה המדינית הפנימית של סוריה. דיכוי מרד הדרוזים נגד שלטון צרפת ב-1927, גל רדיפות ומאסרים של פעילים לאומיים שסייעו לדרוזים ובריחת רבים ממנהיגי הלאומיים הסורים, ובראשם הד"ר עבד אל-רחמן שהבנדר, מחוץ לסוריה — דילדלו את הכוחות הלאומיים הסורים והחלישו את מאבקם המדיני של הנשארים על עצמאות סוריה ועל ביטול המנדט מטעם חבר הלאומים. ברם, מאז סוף 1930 חלה התעוררות בזירה המדינית של סוריה וחודשה הפעילות הציבורית של אנשי התנועה הלאומית שבה. אחד הגורמים העיקריים שנתן דחיפה להתעוררות זו היה פרסום החוזה בין עיראק ובריטניה, ביוני 1930, שהעניק 'עצמאות' מדינית לעיראק ופתח בפניה את הדרך להצטרף כחברה לחבר הלאומים. החוגים הלאומיים בסוריה ראו בחוזה זה הזדמנות ואתגר לחדש את פעולתם ולהגביר את מאבקם כדי להשיג מהצרפתים בשביל סוריה מה שעיראק השיגה מהבריטים.

בקרב המאורנים בלבנון, סיפר נקאש, עוררה התפתחות זו בסוריה דאגה רבה וחששות מפני הצפוי ללבנון במקרה שצרפת תחליט, אם מרצונה או תחת לחץ, ללכת בדרכי בריטניה ולהעניק עצמאות לסוריה. אז יתעוררו לפעולה לא רק המוסלמים שבלבנון בדרישה להעניק עצמאות ללבנון, אלא גם העדות הנוצריות שבלבנון, כגון העדות היוונית-אורתודוקסית והיוונית-קאתולית. זאת, קודם כל כדי לזהות את עצמן עם בני העדות האלה שבסוריה, החיים כמיעוט דתי בקרב רוב מוסלמי קנאי וחייבים — לבטחונם — לתמוך בדרישות הרוב; שנית, מתוך תקווה שבלבנון עצמאית תהיה להם השפעה גדולה יותר בענייני המדינה וניהולה מאשר בלבנון הנוכחית, בה מהווה העדה המארונית משענת מסורתית עיקרית לשלטון הצרפתי. עצמאות מדינית שתוענק לסוריה וללבנון, עשויה לחזק את הנטיות הלאומניות הערביות בקרב העדה המוסלמית בשתי הארצות ולערער את הבטחון הקיים של העדות הנוצריות שבהן, ובראש וראשונה של העדה המארונית. שלטון צרפת אמנם אינו משביע את רצון המאורנים בהרבה מתחומי פעולתם, אך הקשר המדיני והתרבותי ההיסטורי בין המאורנים וצרפת, גורם הדת הקאתולית וההגנה שמקנה צרפת לערכיה הרוחניים של העדה — די בהם כדי ששום מאורני בר־דעת לא ירצה לזכות בעצמאות, שלא תבטיח נכסים אלה בפני סכנת הלאומיות הערבית-המוסלמית של שכנותיה. בהמשך השיחה סיפר נקאש, שבבקר לפני זמן־מה אצל הפטריארך המארוני, אנטואן ערידה, בצפון-לבנון, שמע ממנו על הדאגה הרבה בה נתון ראש הכנסייה שלו, החרד לגורל לבנון, וביחוד לעדתו, במקרה שהשלטון בדמשק יעבור לידי הלאומיים המוסלמים ויטכנן את המצב הקיים בלבנון. לשאלתי על יחסי המאורנים עם שכניהם הדרוזים, השיב נקאש שהיחסים תקינים ושרוב הדרוזים בלבנון אינם רואים את עצמם כבני האומה הערבית, ואף לא כיחידה דתית בלבד, אלא כיחידה לאומית.

באותו מעמד סיפר לי נקאש לראשונה על קיום של חוג המורכב בעיקר מאנשי ספרות ועיתונות בקרב האינטליגנציה המארונית בביירות, הנפגשים מזמן לזמן לדיון בנושאים הקשורים בבעיות שוטפות של לבנון ובשאלות-יסוד של קיומה ועתידה בחלק זה של העולם. זאת, לאור התהליכים השונים באזור ובחברה המקיפה (המוסלמית), שבתוכה קיימת לבנון הנוצרית (העדה המארונית).

אנטואן ערידה, הפטריארך המארוני, 1935

אין החוג מחייב את המשתתפים בו למשמעת רעיונית או ארגונית, אולם תוך כדי הדיונים התגבשה בו דעה משותפת פחות או יותר בכמה נושאים עיקריים שהעסיקו את המשתתפים: באיזו מידה עברה ההיסטוריה של לבנון היקנה לה מקום בהיסטוריה של האנושות; מה היו סיבות הדבר ואיזה גורמים מקומיים ואובייקטיביים תרמו לכך; האם קיימים נתונים אלה עתה, כדי לחזור ולרכוש שוב את המקום שהועידה ההיסטוריה ללבנון בחלק זה של העולם; ואם כן — מה הדרכים להשגת מטרה זו.

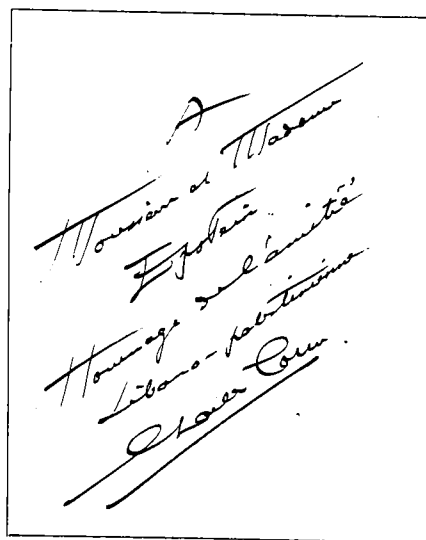
חלק גדול של חברי החוג טען, כי אף-על-פי שעמים רבים ותרבויות שונות השאירו את חותמם בלבנון, תרמו לגיבוש דמותה מאז הופעתה על במת ההיסטוריה, שיבשו וטשטשו את אופיה המקורי והייחודי בקרב עמי האיזור — הרי הפיניקים הקדמונים הם שהניחו את היסוד החומרי והרוחני וייצבו את דמותה ומקומה של לבנון בתולדות האזור והאנושות כולה. הם המציאו את האלף-בית ופיתחו את אמנותם וספרותם והשכילו להפוך את היסוד-התיכון מגורם המפריד בין המזרח והעולם שמעבר לים, לאמצעי של קשר ויחסי-גומלין כלכליים ותרבותיים עם עמים השוכנים לאורך חופו המערבי ואף מעבר לו. הפיניקים קירבו את לבנון למערב מבלי להרחיקה מן המזרח. ברם, עם הזמן נשתנו דברים רבים באזור. פלישת הערבים לאזור הקפואה הרבה מהתכונות שהורישו ללבנון אבותיה הפיניקים — 'חול המדבר העכיר את מימיו הבהירים של הים'. אמנם כמה מהתכונות האלה לא אבדו עם השנים והשתמרו באופיו ותכונותיו של הלבנוני בכל הדורות.

בדורנו הן התגלו בצורה בולטת בקרב העדה המארונית; ולא במקרה, לדעתו של נקאש, מלבדה לא יכלה שום עדה מעדות הלבנון לראות בלבנון את ביתה הלאומי. למוסלמים (הסונים והשיעים), שהם רק חלק מהעדה הנפוצה בכל הארצות השכנות, אין לבנון מרכז רוחני או מספרי; ובני העדות הנוצריות האחרות אין הם אלא חלק קטן מאחיהם הנפוצים בארצות אחרות באזור. בני העדה המארונית הם היחידים שמרכזם הדתי והעדתי בלבנון, ורק מתי-מספר מהם פוזרים בארצות השכנות. המארונים הפוזרים ברחבי תבל קשורים קשר רוחני אמיץ במרכזם שבלבנון. כמושבות הפיניקים בימי קדם, הם מחפשים נקודות-אחיזה לפיתוח כשרונם הרוחני והחומרי בכל מקום שניתן להם הדבר, מבלי לוותר על זהותם הרוחנית כבני לבנון. כך, לדוגמה, המושבה המארונית הגדולה שבארצות-הברית, אשר לא רק הצליחה בשדה המסחר, הקימה שם מוסדות-תרבות משלה והוציאה מקרבה סופרים ומשוררים בעלי-שם עולמי, כג'ובראן ח'ליל ג'ובראן ואמין אל-ריחאני, שכתבו באנגלית ובערבית ושרו שירי געגועים למולדתם, לבנון. חיבת המארונים שבתפוצות למולדתם יכולה להשתוות, לדעתו של נקאש, רק עם חיבת היהודים לארץ-ישראל. אין להתפלא אפוא, שרק בקרב המארונים – ולא בקרב כל עדה אחרת החיה בלבנון – יכולה היתה להתעורר הזיקה העמוקה לעברה ההיסטורי של לבנון ולגלות בפניקים – ולא בשום עם אחר ששלט בלבנון והשאיר שרידים בתרבותה – את אבותיהם הקדמונים.

אמנם העדה המארונית הוציאה מקרבה, כך המשיך נקאש ואמר, אישים בולטים שפירסמו ספרים ומחקרים בשפה הערבית, כבוטרוס אל-בוסתאני (סופר, מחבר האנציקלופדיה הערבית ומילון ערבי),¹ ושייח' נאציף אל-יאזגי (סופר, מחנך וחוקר השפה הערבית); ורבים הם המארונים התורמים תרומות נכבדות במוסדות לימוד ומחקר, בספרות ובעיתונות הערבית שבלבנון ובתבל. אך החינוך הניתן לרוב ילדי המארונים בבתי-הספר של הכנסייה, בקולגים ובאוניברסיטת סאד-ג'יוף שבביירות אינו מושפע כלל מן הלאומנות הערבית. השפה הערבית במערכת החינוך המארוני אינה נחשבת כמקודשת, כבעיני המוסלמים, ואף לא לשפה הלאומית, כפי שרואים אותה שאר העדות הנוצריות. השפה הצרפתית היא היסוד שבתכנית הלימודים בבתי-הספר המארוניים, ובאמצעותה מתקיים הקשר הרוחני והתרבותי של העדה עם המערב. למוסדות החינוך התיכוניים והגבוהים של צרפת בלבנון (שרוב תלמידיהם מארונים) היתה מאז ומעולם השפעה רבה על עיצוב דמותו של הצעיר המארוני. משוררים רבים של לבנון – רובם ככולם מארונים – כותבים את שיריהם בשפה הצרפתית, לא רק משום שידעוניהם בה גדולות במקרים רבים מהידעוניהם בשפה הערבית, כי אם מתוך ההשראה של תרבות צרפת ששאבו ממנה. אלה תורמים רבות להידוק קשרי לבנון עם תרבות צרפת והמערב בכלל, אך יצירותיהם שואבות מאוצרות התרבות והטבע העשיר של לבנון ונותנות ביטוי לעברה המפואר.

אלברט נקאש הציע להפגישיני עם יוזם הקמתו של חוג 'הפיניקים' – המשורר וחוקר תרבות לבנון בימי קדם, שארל קורם. שארל קורם, שפגשתיו זמן-מה לאחר שיחתי עם נקאש, נולד במשפחה מארונית עתיקה, אשר שמה קשור כפרקים שונים בתולדות לבנון בדורות האחרונים.² שארל קורם, לאחר שסיים את לימודיו בבית-ספר צרפתי בביירות, המשיכם כפרים, ובאוניברסיטת

1 בוסתאני עבר לימים לכנסייה הפרסביטריאנית, לאחר שהתחבר בעבודתו המדעית עם מיסיונרים אמריקנים, שהקימו את הקולג' הפרוטסטאנטי בביירות וסייעו בעבודתו המדעית ובפרסום חיבוריו.
2 משפחה זו הוציאה מקרבה צירים רבים. המפורסם שבהם הוא דוד קורם שחי בצרפת במאה ה"ט.

הקדשה למחבר המאמר, בכתב-ידו של שארל קורם

הסורבון שמע הרצאות בתולדות המזרח הקדום והפיניקים. לימודיו וקריאה בחומר הקשור בתולדות הפיניקים שימשו יסוד לספרו על אמנות הפיניקים.³ בספר אחר ביטא את זיקתו הרוחנית לעברה הפיניקי של לבנון, מולדתו.⁴ השקפתו הפיניקית, כפי שהסביר לי, היתה פרי הרהוריו בתודעת העמים שבתולדות האנושות, ובייחוד של אלה שתרמו להתפתחותה החומרית והרוחנית וקבעו תהליכים היסטוריים רבי-הישגים בחייהם ובחיי האנושות כולה. היהדות, אמר באחת השיחות, הביאה לעולם את בשורת המונותאיזם, שהוליד לימים את הנצרות והאסלאם. המונותאיזם נוצר, פותח וטופח בארץ-ישראל בתודעת העם היהודי ויצר קשר עמוק בין העם וארצו. היהודים שמרו על זיקתם לארץ-ישראל. ראוי, לדעתו של קורם, שזיקה כזו תתעורר בקרב הלבנונים, ובראש ובראשונה המארונים, המכירים בלבנון את מולדתם הרוחנית והרואים עצמם כחוזרים לשורשי התרבות שהקימו בה הפיניקים.

כך גם נראים בעיניו תולדות לבנון ותרבות הפיניקים שנוצרה בה והיקנתה ללבנון מקום נכבד בתולדות האנושות. אלה מטילים אחריות מיוחדת על החיים הן בארץ-ישראל והן בלבנון בכל דור ודור.

לאחר גלות היהודים מארץ-ישראל, המשיך קורם, לקחו בה את מקום התרבות היהודית (וזה של הפיניקים בלבנון) תרבויות שהובאו מבחוץ. אולם לא ניתן לטשטש את העובדה, שרק תרבות התנ"ך היא היצירה המקורית שנוצרה בארץ-ישראל, כפי שהתרבות הפיניקית היא יצירתה של ארץ הלבנון. גם לארץ-ישראל וגם ללבנון הובאו במהלך ההיסטוריה השפעות של תרבויות שונות מבחוץ (מצפון לה – מסופוטמיה ומהדרום – מצרים); מאוחר יותר ההלניזם מצא בארץ-ישראל ובלבנון כר פורה להשפעה ופריחה, ואחרון-אחרון – המדבר שפלש מהמזרח ונטע בה התרבות הערבית. אך בכל התמורות האלה שבתולדות לבנון, התרבות הפיניקית נשארה עד היום

3 Ch. Corm, *L'Art Phénicien, Petit Repertoire*, Beyrouth, 1930
4 Ch. Corm, *La Montagne Inspirée, Chansons de Geste*, Beyrouth 1934

התרבות היחידה שלבנון היתה מולדתה. ואכן, לדעתו של קורס, העוסקים בתרבות הפיניקית, שומה שיראו בלבנון את הארץ שתרמה לאנושות בדרכה היא, מה שארץ-ישראל תרמה בדרך משלה. כך גם תושבי לבנון עצמם, ובראש וראשונה העדה המארונית שירשה מהפיניקים כמה מתכונות תרבותם הרוחנית והחומרית, יכירו בדבר ויסיקו מסקנות מעשיות בחייהם לגבי מקומה של לבנון באזור היס-התיכון ובמזרח-התיכון.

קורס נימנה עם חסידיהם הגדולים של החוקרים היהודים שחקרו את תולדות הפיניקים – שלמה ריינך, יוסף הלוי ונחום סלושץ'. שלושתם, לדבריו, הדגישו במחקריהם את ערכם האוניברסלי של הישגי התרבות הפיניקית ותרומתה לאנושות. לדבריו, מאז שהחלו, ב-1929, החפירות בראס-שמרה (אוגרית) הוא עמד במגע קרוב עם ד"ר קלוד שפר (Claude Schaeffer), מנהל החפירות. החומר שהתגלה עשוי, לדעתו של שפר, לתרום רבות להבנת חיי הפיניקים ותרבותם, ולהערכתה של התרבות החומרית והרוחנית הגבוהה שפרחה באוגרית. אחת המטרות העיקריות של כתב-העת *La Revue Phénicienne* שהוציא מזמן לזמן לאור, היתה להפיץ את הידע על הפיניקים בקרב הציבור בלבנון ומחוץ לה, והתגליות באוגרית סיפקו לקורס חומר רב לשם כך. באחת משיחותינו פניתי לשארל קורס ושאלתי בדבר המטרות המעשיות של השקפותיו וסיכוייו לרכוש דעת-קהל אוהדת להן בציבור הלבנוני. הוא השיב שהקמת לבנון הגדולה לאחר מלחמת-העולם הראשונה לא רק שינתה את מסגרת לבנון האוטונומית, אשר מאז 1861 חיוקה את הכרתם העצמית של המארונים כעדה דתית, אלא גם יצרה מסגרת שזכתה עתה לשלטון עצמי מסוים, בדומה ליישוב היהודי בארץ-ישראל דאז. השינוי שחל לאחר מלחמת-העולם הראשונה, בהקמת לבנון בגבולותיה הנוכחיים, היה פרי של תכנון הצרפתים, לפי הסכם סייקס-פיקו שנערך בינם לבין הבריטים ובמידה לא פחותה מזו גם פרי של מאמצי חלק מהציבור הנוצרי שבלבנון, ובראש וראשונה של המארונים. אמנם בכנסייה המארונית באותו הזמן נחלקו הדעות בהערכת המעלות והחסרונות הצפויים מהשינוי הקיצוני שבעצם הגדרת המונח 'לבנון' כיחידה מדינית המשקפת מציאות גיאוגראפית, היסטורית ודמוגרפית. חלק לא-מבוטל בעדה המארונית גם חשש מפני הרחבת גבולותיה של לבנון האוטונומית שבתקופת התורכים, שכן מישטר זה היקנה זכויות מיוחדות לעדה המארונית בתחומי המינהל והבטחון. 'לבנון הגדולה' היתה הופכת את העדה המארונית – הגדולה בעדות שבשטח האוטונומי – לחלק מציבור גדול ממנה המורכב מעדות אחרות, נוצריות ומוסלמיות. אולם שני גורמים הכריעו לבסוף את עמדת העדה המארונית לחיוב: האחד, הבטחת צרפת לפטריארך המארוני ולראשי העדה, שלא יחול שינוי ביחסים המסורתיים שבין צרפת והעדה המארונית וכי צרפת תמשיך לתמוך בה כבעבר. והשני, התועלת הכלכלית שתצמח מהרחבת שטחה של לבנון והתרומה של שינוי זה למעמדה מבחינה מדינית וליוקרתה. הצרפתים אכן לא הכזיבו את המארונים, ותמיכתם בהם כעדה וכפרטים נשמרו הן במישל החדש שהוקם והן בדאגה לכך שיחסי העדות השונות בתוך לבנון הגדולה לא ישתנו לרעת המארונים באף אחד מתחומי החיים השונים שהשלטון הצרפתי היה מכוון את הלכותיהם. גידול מספר הנוצרים בלבנון הגדולה כתוצאה של הרחבת שטחה, חיזק אמנם את הגוש הנוצרי שבה, אך היה קטן בהשוואה למספר המוסלמים שנוספו באזורי מושבם בדרום, בצפון, במזרח ובביירות הכירה, שהוכללו במדינה החדשה; מספר הדרוזים גדל אף הוא. בו בזמן הרחבת הגבולות של לבנון האוטונומית העניקה לעדות של היוונים-קאתולים והיוונים-אורתודוקסים,

שמספרן גדל אף הוא בגבולות החדשים, כוח והשפעה בעניינים שלא תמיד היו זהים עם העמדה והאינטרסים של העדה המארונית, ולעתים אף פעלו לרעתה. מתוך דאגה למצב בני-עדתם ובטחונם בארצות המוסלמיות השכנות, היו ראשי עדות אלה מעניקים את תמיכתם בנושאים שונים למוסלמים שבלבנון, לעתים לא רק על חשבון האינטרסים של המארונים, כי אם פוגעים בכך באינטרסים שלהם עצמם.

לדברי קורם, המצב של העדה המארונית החרף בתקופה האחרונה (השנים 1931-1933) והחל לאיים על עתידה כגורם ראשון במעלה בשמירת אופיה של לבנון והבטחת עתידה כמדינה נוצרית עם תודעה משלה, השונה מאלה של שכנותיה הערביות. חוסר יציבות מדינית בצרפת באותה תקופה והשחיתות בקרב עוזריו ויועציו של הנציב העליון הצרפתי בלבנון הורידו, לדברי קורם, את יוקרת צרפת והשפעתה בלבנון, דבר שהחליש גם את מעמד בת-חסותה המסורתית באזור – העדה המארונית. המארונים דאגו פן חולשת צרפת תביא בעקבותיה ויתורים למתנגדי השלטון שלה בלבנון על חשבון העדות הנוצריות שבה; רוח הקנאות והתוקפנות הגוברת בארצות המוסלמיות השכנות, וביחוד בעיראק ובסוריה, שנתמכו על-ידי פעילות חתרנית גדלה והולכת של האיטלקים באזור ובלבנון גופה, עודדו והגבירו את כוחם של המוסלמים והלאומיים הערבים. גורמים אלה חתרו לערער את היציבות באזור ולחסל את השלטון ואת השפעת צרפת ובריטניה בו. המיעוטים שבארצות המוסלמיות – הנוצרים והיהודים – עלולים להיות הקרבן הראשון, לדעתו של קורם, אם תושג מטרת הקיצוניים שבמחנה המוסלמי הערבי.

גם קורם, כנקאש, הדגיש בשיחתנו, שהענקת עצמאות לעיראק על-ידי בריטניה לא רק שחיזקה את ידי הלאומיים בסוריה ואת חתרנם להשגת עצמאות מדינית מלאה לארצם, אלא אף תגרום לתסיסה בקרב המנהיגות המוסלמית שבלבנון; היא תבוא בדרישה דומה לצרפת, להעניק ללבנון עצמאות מדינית מלאה.

ארגון הפלאנגות, שהוקם אז על-ידי פייר ג'ומייל, במטרה להגן על הנוצרים בלבנון מפני המוסלמים ובפני גורמים המסכנים את בטחונם בקרב המחנה הנוצרי עצמו, לא היה לרוחו של קורם. הארגון היה חסר בסיס רעיוני ונוסד על-פי דוגמת הארגון הפשיסטי באיטליה. לדעת קורם, עלולה פעילותן של הפלאנגות להזיק לדמותה של העדה המארונית ולענייניה, שממנה באים חברי רוב הארגון ותומכיו, בעיני ידידיה בעולם, לרבות בקרב העדות המארוניות בארצות-הברית ויתר המדינות הדמוקרטיות; וזאת, מבלי שתעצור את התהליכים הקיצוניים הגוברים בקרב המוסלמים והלאומיים הערבים ותומכיהם במחנה הנוצרי עצמו בסוריה, לבנון וארץ-ישראל. לדעתו של קורם, הגיעה השעה ששוחרי לבנון ונאמני מסורתה ההיסטורית יערכו חשבון-נפש, לאן מועדות פניה.

לארגון שהקים קורם, היו שתי מטרות עיקריות: ראשית, להקנות לעם היושב בלבנון (מארונים) את ההכרה, שהפיניקים הם שעיצבו בימ-קדם את דמותה של לבנון כיחידה אחת. השפעות של עמים ותרבויות שונות שפעלו בלבנון, לרבות הערבים, לא יכלו לטשטש את אופיה המקורי של לבנון ולבטל את התודעה שנשאה עמה מאז ימי הפיניקים. תוכנה של התודעה הפיניקית הוא: על הלבנונים לראות את עצמם כעם השוכן על שפת הים-התיכון ולהוות חלק מהעמים הים-תיכוניים; לשאוב מן התרבויות של אותם העמים ולתרום להן; לטפח ולפתח את ייחודה של לבנון בהתאם לעקרונות אלה. מטרה שנייה, שנבעה מהראשונה, היתה להקנות ללבנונים

את ההכרה, שגם אם שפתם ערבית — אין הם חלק של האומה הערבית. עליהם לראות את עצמם כעם לבנוני, ששורשיו בארץ זו; לחזור ולשאוב מההיסטוריה המפוארת הקדומה של הפיניקים את ההשראה לחידוש התרבות הרוחנית והחומרית.

בשיחותי עם שארל קורם יכולתי לעמוד ביתר פירוט על הגדרותיו את התכונות האופייניות ללבנוני, המעניקות לו זהות מיוחדת בקרב שכניו באזור: פתיחות להשפעה של רעיונות מבחוץ ויישומם; כושר הסתגלות מהיר לתנאים מקומיים וחיצוניים המשתנים בארצו וסביבתו; מעוף מסחרי של יוזמה, מעוף ופעולה מקורית בענפי המסחר; כל אלה, תוך שמירה על עצמאותו האינדיבידואלית ועל זהותו כלבנוני. הפלוראליזם החברתי והדתי של לבנון בכל תולדותיה הקלה עליה לקלוט השפעות רבות, הן מבחוץ והן של עדה אחת מרעותה; ובו בזמן הוא איפשר לכל עדה לשמור על זהותה המיוחדת. הלבנוני כשמתבולל — נשאר בתוך תוכו לבנוני, העיר קורם והוסיף, שבכך דומה הלבנוני ליהודי. תרבות צרפת השפיעה רבות בדורות האחרונים על עיצוב דמותו ואישיותו של הלבנוני (המארוני); כפיניקי הקדמון, גם הוא שייך למזרח ולמערב כאחד ופתוח לקליטת ההשפעות משני העולמות. כך הציג בפני קורם את ה'הומוס ליבנאניקוס' שבהגדרתו. כבר צוין, שהדעות בחוג 'הפיניקים' לא היו אחידות בהגדרות והמטרות המעשיות של החוג. הנקודה הבסיסית שעליה לא היו חילוקי-דעות בחוג היתה, כפי שהסביר לי קורם, ההכרה בהיות הלבנונים עם בעל היסטוריה וזהות משלו, למרות התרבויות השונות והעמים השונים ששלטו בה מאז הופעתה על כמת ההיסטוריה של האזור. העם הלבנוני שייך לתרבות של היס-התיכון ועליו לראות את שייכותו לחופים המערביים של הים כחלק ממולדתו ההיסטורית.

אחד מחברי החוג, ומהחשובים שבהם מבחינת רמתו האינטלקטואלית והיקף ידיעותיו בנושאי חברה ומדינה, היה הסופר והעיתונאי מישל שיחה.⁵ בספרים שפירסם בשאלת לבנון, ביטא שיחה דעות שונות מאלו של קורם ונקאש בדברי מקומם של הפיניקים בתולדות לבנון. גם הוא העריך את המקום המיוחד של הפיניקים והתרומות שתרמו בשחר היצירה של התרבות הרוחנית והחומרית שבלבנון. אך מה שעיצב במהלך ההיסטוריה את דמותה המיוחדת של הלבנון, על-אף התמורות הפנימיות הרבות שחלו בה וההשפעות של עמים רבים ששלטו בה בענפי הרוח והתרבות השונים שקלטה, הן התכונות האופייניות ללבנון ולה בלבד. תכונות אלה מציינות את הלבנונים גם בזמן הזה. למרות הכיבושים השונים במשך הדורות, לא טושטשה 'האישיות הלבנונית' המיוחדת בתכונותיה וסגולותיה. אלה הפכו את העם היושב בלבנון לגוף מיוחד ובעל נתונים רוחניים וחמריים משלו, השונים משכניו; דבר המקנה ללבנון מקום וזכויות משלה בקרב שכנותיה. כפרשן המדיני הראשי של העתון 'לה ז'ור' בביירות, ניהל מישל שיחה ויכוח נרחב ומעמיק עם הסופר היווני-קאתולי אדמונד ראבאט על הדעות שהביע בספריו,⁶ במטרה לסתור את דעותיו הפאן-סוריות ולהוכיח את ייחודה ההיסטורי של לבנון. ראבאט טען, כי הנוצרים תושבי סוריה ולבנון מהווים חלק בלתי-נפרד מהאומה הערבית ותרבותה, למרות ההבדלים הדתיים. הגורם המקשר בין כל בני העדות והדתות של האומה הערבית הוא השפה הערבית. תמצית הדברים

5 פרופסור ליאונרד בינדר הגדיר את שיחה כ'אחד המוחות המזהירים שפגש בלבנון'. L. Binder, *Politics in Lebanon*, New-York 1966, p. 26

6 E. Rabbath, *Les Etats-Unis de Syrie*, Alep 1926; *L'Evolution, Politique de la Syrie Sous Mandat*, Paris 1928; *Unité Syrienne et Devenir Arabe*, Paris 1937

אמיל אדה, מראשי
המאורנים
ונשיא לבנון (1941-1936)

שבאותו ויכוח נוקב עם ראבאת כלל שיחה בשני הספרים שפירסם מאוחר יותר, בהם הסביר בהרחבה את דעותיו בנושאים חברתיים ומדיניים שהעסיקהו בזמנים שונים, לרבות השקפתו בנושא ייחודה ההיסטורי של לבנון.⁷

אולם את דעתו על הבית הלאומי היהודי בארץ-ישראל הביע שיחה בפני כבר בשיחתנו הראשונה. הוא חשש, שהמפעל הציוני בארץ-ישראל יהווה גורם בהגברת הלאומנות הקיצונית בקרב הציבור הערבי בארץ-ישראל, באזור כולו ואף מעבר לו. לקנאות זו תהיה, לדעתו, השפעה שלילית על המצב של מיעוטים אחרים, שאינם מוסלמים, החיים בארצות ערב, לרבות לבנון. עם זאת, עמיתו של שיחה, קורם ונקאש, תמיד הדגישו את הצורך בחידוש הקשרים ההיסטוריים המסורתיים שמימי קדם בין לבנון ליישוב היהודי בארץ-ישראל, השואף גם הוא לחידוש חיי אבותיו ומסורתם, וחתירתו לקידום משימה זו של אירגונם.

ב

פרסום תכנית החלוקה של ועדת פיל המלכותית ביולי 1937 עורר התעניינות רבה בקרב הצמרת הדתית והחילונית של העדה המארונית בלבנון. עוד לפני פרסום התכנית, ב־22 ביוני 1937, נפגש בפריס ד"ר חיים וייצמן עם נשיא לבנון, אמיל אדה. וייצמן מסר לו על חתימת הדין-וחשבון של ועדת-פיל באותו היום. אדה אמר בתשובתו, שיש לו הכבוד לברך את נשיאה הראשון של מדינת-היהודים העתידה לקום וביקש 'ממי שיעמוד בראש המדינה החדשה', כי חוזה הידידות הראשון בין מדינת היהודים ומדינה אחרת על יחסי שכנות טובים ייחתם עם לבנון. לבנון תשמח לגבולות משותפים עם ארץ-ישראל היהודית — אם אמנם תחולק הארץ.⁸ הדי הפגישות האלה הגיעו גם לאזוני אלברט נקאש ושארל קורם, ושניהם התקשרו אתי וביקשו שאבקדם כשאזדמן שוב לביירות.

זמן קצר לאחר קבלת אשגריהם של נקאש וקורם, הגעתי לביירות (הפעם כאיש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית) ונפגשתי עם שניהם. הם הציעו, שכבר עתה, עוד לפני שתכנית החלוקה תיכנס לשלבי ביצועה, ניזום הכנת תכניות על שיתוף-פעולה בין המדינה היהודית העתידה ולבנון ונכין בשתי המדינות כלים שיקדמו מטרה זו. עד לקום המדינה וההכרה בה על-ידי לבנון לא תהיה אפשרות לדון באופן רשמי על יחסים בין שתי המדינות, ועד שתגיע אותה השעה עשוי לעבור זמן ממושך. לכן רצוי להקים גוף ציבורי בלבנון ובארץ-ישראל, שלא ישא אופי פוליטי, כי אם חברתי ותרבותי. גוף זה יתחיל בפעולתו עוד לפני הקמת המדינה היהודית ומטרתו תהיה להכשיר את הקרקע ליחסים ידידותיים בין שתי המדינות. חשוב להעניק לגוף זה מעמד ציבורי נכבד, גם אם עדיין בלתי-ממלכתי, כדי שימלא את שליחותו. נקאש וקורם הציעו להשיג מהפטריארך המארוני, כאישיות המקובלת גם על הדרוזים והמוסלמים בלבנון, חסות לאותו גוף ציבורי. חסותו תעניק לגוף מעמד ממלכתי, גם מבלי שיהיה כזה. הם ביקשו שגם אנו, בארץ-ישראל, נדאג לכך שאישיות רמה תעניק את חסותה לגוף. נקאש הביע את דעתו, שיהיו סיכויים

7 M. Chiha, *Liban d'aujourd'hui*, Beyrouth 1949; *Essais*, Beyrouth, 1950-1952 8
א' אילת, שיבת ציון וערב, תל-אביב 1974, עמ' 299-290, 310-311.

לצורך גוף, כשיקום, גם נציגים של העדות המוסלמית והדרוזית, בייחוד מקרב אנשי המסחר. זאת, אף-על-פי שמנהיגיהם הפוליטיים, ובראש וראשונה המוסלמים, יסרכו בוודאי להשתתף כדי לא לעורר את חמתם של ערביי ארץ-ישראל. קורם חשב, שהמסגרת המתאימה ביותר תהיה 'אגודת ירדות ארץ-ישראלית לבנונית' – שם נייטרלי, שיקל על פעולתו של המוסד והצטרפות חברם. מצע האגודה יהיה כללי, לא יפרש את תכניותיה לטווח ארוך יותר ויסתפק בהצגת מטרותיה כ'חותרות להבנה ושינוף חברתי, תרבותי וכלכלי בין ארץ-ישראל והלבנון'. קורם הביע תקווה, שגם בידינו יעלה לצורך לאגודה אישים לא-יהודים מקרב תושבי ארץ-ישראל. על-כל-פנים, אמר, המאורנים שבלבנון יהיו הראשונים שיפעלו ברוח מטרות הגוף וקידומו. יתירה מזאת, הם גם ידאגו לכך שהאגודה תכשיר את הקרקע ליחסים בין המדינה היהודית, כשתקום, ולבנון.

בביקור אחר שלי בביירות סיפר לי אלברט נקאש, שיש בדעתו להציע לנו תכנית, שבהכנות לקראת ביצועה בשלב מאוחר יותר יש להתחיל מייד. המדובר בתכניות של שימוש במי הליטאני להשקיה ולהפקת חשמל על-ידי בניית סכר, שישמשו את צורכי לבנון והמדינה היהודית. נקאש החל לפתח את תכנית הסכר שבנהר הליטאני כבר בעת שכיהן כשר כלכלה ועבודות ציבוריות בממשלת לבנון; עתה הציע שהמפעל יישען על שיתוף-פעולה בין לבנון והמדינה היהודית כשתקום. לדעתו, טומנת התכנית בחובה תועלת כלכלית גדולה, הן חקלאית והן תעשייתית, וחשיבותה רבה לעתיד היחסים הכלכליים והמדיניים בין שתי המדינות.

ההצעה של שארל קורם בדבר הקמת אגודת ארץ-ישראל – לבנון נתקבלה בסוכנות היהודית באהדה. הוטל עלי להודיע לקורם, שיכין הצעה בדבר תקנון לאגודה, יפרש את מטרותיה, יודיע על נציגי הצד הלבנוני בה ויציע ענפי-פעולה של האגודה בכל אחת מהארצות.

ההצעה של אלפרד נקאש בדבר הסכר על הליטאני נידונה בין חברי הנהלת הסוכנות היהודית. דעתם היתה, שכל עוד לוטים פרטיה של תכנית החלוקה בערפל, רצוי שהטיפול והקשר בין נקאש ובינינו בענייני הסכר יימסר לידי מוסד כלכלי ציוני שאינו קשור בסוכנות היהודית. מוסד זה יבדוק את הנתונים שבהצעה, כדי שבכוא העת יעביר את מסקנותיו והצעותיו לידיעת הנהלת הסוכנות היהודית או לממשלת המדינה היהודית כשתקום. בהתאם להחלטה זו, פנה אליעזר קפלן, גזבר הסוכנות היהודית וראש המחלקה הכלכלית שלה, ליוליוס סימון, נציג החברה הכלכלית הארץ-ישראלית (Palestine Economic Corporation), והציע לו שיקבל בעזרתו פרטים מנקאש על תכניתו וימסור עליהם להנהלת החברה שלו בנייר-יורק על-מנת לברר את נכונותה להיות שותף בביצוע התכנית.⁹

יוליוס סימון העריך את הצעת נקאש כחשובה להגדלת אמצעי הפיתוח של הגליל וכמכשיר להידוק יחסי שכנות ידידותיים עם לבנון. הוא הציע, שיצחק וילנצ'וק, המהנדס הראשי של החברה, יסע לביירות, ייפגש עם נקאש ויברר את פרטי הצעתו. יצאתי עם וילנצ'וק לביירות, והוא בירר את תכנית נקאש על כל נתונה. סוכם ביניהם, כי לאחר שנקאש ישלים את החומר שכבר היה בידו, יבקר במקומות הנועדים להקמת הסכר שבנהר ליטאני. נקאש הביע את הסכמתו שהחברה, ולא הסוכנות היהודית, תהיה הצד היהודי בכיוררים שיתנהלו בשלב זה בין שני הצדדים. דבר זה

9 חברה זו הוקמה על-ידי השופט לואי בראנדייס ותומכיו אחרי הפילוג בהסתדרות הציונית בארצות-הברית בקשר לדרכי הפעולה הכלכלית של התנועה. החברה, הרשומה בארצות-הברית, נועדה לפעול בענפי כלכלה שונים בארץ-ישראל, במטרה לקדם את פיתוחו של היישוב והמפעל הציוני.

יקל, לדעתו, על קבלת הסכמתם של השלטונות הצרפתיים לתכנית, וכן על המחקר והשגת החומר הרשמי שיידרשו. עם הקמת המדינה היהודית יעבור הדבר לדיון והסכם בינה ובין ממשלת צרפת בעלת המנדט על לבנון מטעם חבר הלאומים. לאחר שובנו לירושלים ועל-סמך דיווחינו, מסר יוליוס סימון על הצעת נקאש להנהלת החברה שלו בניו-יורק. הוא הציע לאמץ את המלצות וילנצ'וק (שהביע התרשמות מאישיותו של נקאש ומרמתו המקצועית הגבוהה כמהנדס) וכן להסכים שנקאש ימשיך בהכנת התכנית. נקאש לא ביקש שום עזרה כספית מהחברה למטרה זו.

ג

שבועות אחדים לאחר-מכן שוב ביקרתי בביירות ונפגשתי עם נקאש, שמצאתיו במבוכה רבה. הוא סיפר לי, שבעקבות שיחתו עם וילנצ'וק וכדי להשלים את התכנית, פנה לידידו, שכיחן בממשלה, וביקשו חומר נוסף. הוא אף ציין בפניו את הקשר שהקים בהקשר זה עם חברה אמריקנית. השר הציע, כי כדי למנוע התערבות בלתי-רצויה מצד הנציבות הצרפתית העליונה בביירות, ישוחח עם פקיד בכיר המקורב לנציבות העליונה ויבקש ממנו שיעניק עזרה לנקאש בהשלמת תכניתו. ממילא, הרי יצטרך נקאש לקבל אישור לתכניתו משלטונות המנדט, ולכן מוטב שיידעו על התכנית כבר עתה. אמנם תגובת הנציב העליון, הנסיך דה-מארטל, היתה חריפה; הוא הגדיר את תכנית נקאש כ'מזימה בריטית במסווה אמריקני', שכוונתה להכניס שינוי בגבולות ארץ-ישראל ולבנון באמצעות יהודי ארץ-ישראל ולהרחיב את ההשפעה הבריטית באזור על חשבון האינטרסים של צרפת. באותה תקופה ניהל דה-מארטל משא-ומתן בדמשק עם הגוש הלאומי הסורי בדבר הרחבת הזכויות של השלטון המקומי בסוריה, וחשש מפני ביקורת מצד הלאומיים הסורים, אם ייודע להם על תכניתו של נקאש. גם החשדנות המסורתית של הצרפתים ביחס לכוונות האנטי-צרפתיות של הבריטים במזרח-התיכון גברה באותה תקופה, בעקבות ההסכם בין בריטניה ועיראק ב-1930. השר הלבנוני הציע לנקאש להקפיא את המשך פעולתו בקשר לתכנית הליטאני לפחות עד שיתבהר המצב הפוליטי בסוריה. בנסיבות אלה, אמר לי נקאש, לא נותר לי אלא לקבל את עצת השר, שכן עימות עם הצרפתים יזיק לו בשטחי פעולתו השונים, בהם הוא זקוק להסכמת הצרפתים ולעזרתם. הוסכם בינינו על המשך הקשר בנושא הסכר ועל חידוש קשריו עם יוליוס סימון ברגע שיתבהרו הדברים בזירות הנוגעות לעניין.

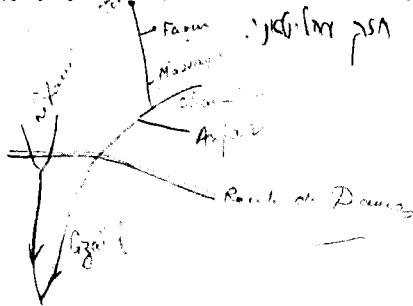
בינתיים קיבל יוליוס סימון תשובה חיובית ומעודדת מהנהלת החברה בניו-יורק והוראה להמשיך בפעולה שהחל בה בקשר לתכניתו של נקאש.

נקאש המאוכזב לא ויתר על התכנית וציפה להזדמנות לחדשה. לאחר שהצבא הבריטי כבש את לבנון, בתחילת אוגוסט 1941, בא במגע עמי והציע פגישה בינו ובין וילנצ'וק, במטרה לתכנן את המשך הפעולה בנושא הסכם לאחר התמורות המדיניות שחלו בלבנון. המצב החדש שנוצר מאפשר, לדעתו, להתחיל בכיווצ התכנית עוד לפני שתתגשם מטרת המדיניות הציונית, וזאת, קודם כל לטובת היישוב היהודי הקיים בצפון הארץ ופיתוחו. בברכת סימון הוא המשיך בפיתוח תכניתו.

בתחילת 1942 הודיע לי נקאש, שהתכנית שבידו מוכנה כדי להצדיק ביקור באזור בו צריך לקום הסכר. לפי הסידורים שנעשו, בשעה מוקדמת בבוקרו של 20 ביולי 1942 יצאנו, יצחק וילנצ'וק

2
 12/20/2011 12:20

9052 קניון אור הים אשדוד
 28 כפר גאסא (מחוז 4 אשדוד)
 28 002 (מחוז - אשדוד) 1/10 סניף
 3 ו-15 סניף אור הים אשדוד
 (מחוז) 1/10 סניף אשדוד
 חידושי סניף אשדוד, אשדוד, אשדוד
 1/10 סניף אשדוד, אשדוד, אשדוד

720, 162
 71462/303

התחלה של הקמת המושב
 בשנת 1941

מחוז - אשדוד
 1/10 סניף אשדוד
 1/10 סניף אשדוד

1/10 סניף אשדוד
 1/10 סניף אשדוד

1/10 סניף אשדוד
 1/10 סניף אשדוד

9
 Army Troop Coy Royal
 Engineers No. 293 1941
 1/10 סניף אשדוד
 1/10 סניף אשדוד
 1/10 סניף אשדוד
 1/10 סניף אשדוד

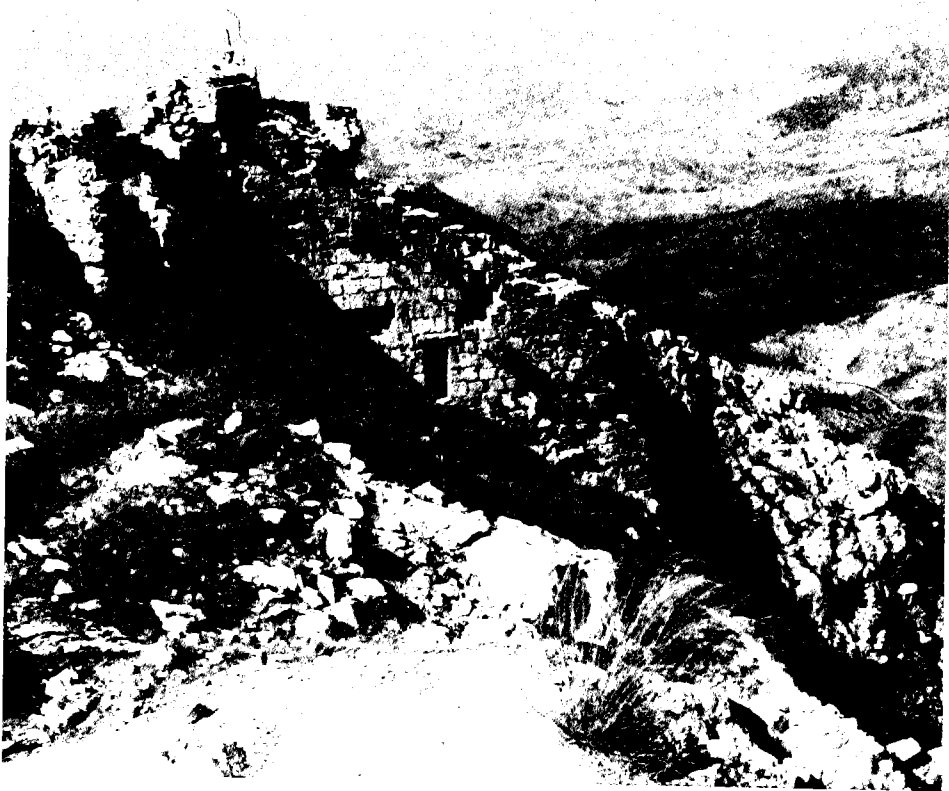
1943
 1/10
 1/10
 1/10

8

התחלה של הקמת המושב
 בשנת 1941
 1/10 סניף אשדוד
 1/10 סניף אשדוד
 1/10 סניף אשדוד

התחלה של הקמת המושב
 בשנת 1941
 1/10 סניף אשדוד
 1/10 סניף אשדוד
 1/10 סניף אשדוד

"destroyed by Vichy French
 forces on July 12 1941 -
 rebuilt by No 3 Section 290

בקעת הליטאני,
מבט מקלעת אל-שקיף
(מצורת בופור)

ואנוכי, לפגישה עם נקאש במרג' עיון. נקאש בא בלוויית בנו, מהנדס, שגם הוא השתתף בהכנת התכנית. הוא סיפר לנו, שבמשרדי הממשלה לא מצא די חומר בקשר לשאלות טכניות שונות הנוגעות לאזור ולנהר הליטאני עצמו. עם זאת, יש בתכניתו מספיק נתונים כדי להסביר לנו את עקרונותיה. הסיור ארך כשש שעות, ואני רשמתי את עיקרי הדברים. ביקרנו ב־12 מעיינות שבסביבה, המספקים את מימיהם לליטאני. אחר־כך נסענו לאורך הנהר, ונקאש הסביר את חשיבותן של נקודות מסוימות בחישוביו השונים. בהמשך הסיור ביקרנו גם באדמות הכפרים שבסביבה, המנצלים את מי הנהר, ונקאש הסביר את האזור. הוא סיפר, שחלק ניכר של אדמות האזור שייך למשפחת סורסוק, המשפחה ממנה רכשה הקרן־הקיימת־לישראל את אדמות עמק־זרעאל. כמו־כן ביקרנו בכפר שאדמתו שייכת לנשיא לבנון, אמיל אדה, ובכפר חירבה, שחלקו שוכן בגבולות של הר הלבנון וחלקו — בגבול לבנון עם סוריה. אחרי עיון במפות ובטבלות השונות שהביא עמו נקאש ושמיעת הסבר על תוצאות המחקר שהספיק לבצע, המשכנו לנסוע בכיוון הכפר סאחמור. בקילומטר ה־508 של הכביש ירדנו מהמכונית והמשכנו ברגל למקום שיעד נקאש להקמת הסכר, והוא הסביר את מעלות המקום. לאחר הליכה של כ־200 מטר הגענו לעמק עמוק ותלול, שבו נופל הליטאני בכוח וברעש הנשמע בכל הסביבה. לאחר הליכה קשה בעמק הגענו למפל־מים, הנקרא בפי בני־המקום 'מפל היונים', בגלל היונים השוכנות בו. המפל יורד בגובה של 90 מטר בנדיק צר של 40 מטר והוא, לדברי נקאש, מפל־המים העשיר ביותר במימיו בסוריה, לבנון וארץ־ישראל.

חזרנו למרג' עיון, ושם סוכם שנקאש ימשיך בפעולתו להשגת חומר נוסף הקשור בתכנית הסכר ועיבודו. נקאש הסביר, שלא יוכל להשלים באופן מלא את המלאכה כל עוד נמשכת

המלחמה ואין לו אפשרות לבוא במגע עם כמה ממכיריו, מומחים בבניין סכרים בצרפת ושווייץ. הוא הזכיר את ידידו המהנדס בארצות-הברית, שהשתתף בהקמת סכר הובר המפורסם, והדגיש את הצורך לשתפו בשלבים הסופיים של התכנית וגם בזמן הוצאתה אל הפועל. היה ברור, שכל מה שנאמר בקשר לתכנית לא היה כי אם מחשבות לקראת העתיד, לאחר סיום מלחמת-העולם. גם שארל קורם — אם כי באיחור רב — מילא את מה שהציע וקיבל על עצמו לעשות. ביולי 1938 קיבלתי ממנו את טיוטת התקנון של 'אגודת לבנון — ארץ-ישראל'. הוא הסביר את הדחייה הארוכה בהמצאת התקנון בהעדרותו מלבנון לצורך ארגון השתתפות ארצו בתערוכה העולמית בניו-יורק. כמו-כן הפטריארך המארוני לא היה מוכן להעניק את חסותו לאגודה עד שלא יידע מה כתוב בתקנון שלה; ורק לאחר שהיתה בידו חודשים רבים, בגלל העדרו מלבנון, אישר הפטריארך את טיוטת התקנון.

קורם ביקש כי לאחר שנעיין בטיטת התקנון ונסכים לתוכנה, נפעל — בכיירות וכירושים — כדי להקים את האגודה. הוא הציע, שלא נחכה לסיים המלחמה ולא נקשור את הקמת האגודה עם העתיד לקרות בחיים המדיניים, שיקבעו לאחר המלחמה את גורלה המדיני של ארץ-ישראל. בידי נמצא טופס טיוטת התקנון והתיקונים בו שהציע משה שרתוק (שרת). היו אלה תיקונים קלים בלבד, שלא שינו את עיקרי התקנון, כפי שהוצעו על-ידי קורם בהתייעצות עם מספר אישים, שראה אותם כעתידיים להצטרף לאגודה, לרבות אלברט נקאש. אלא שלרעיון של הקמת 'אגודת לבנון — ארץ-ישראל' לא היה המשך. מאז כניסת הבריטים ללבנון שונו בה פני הדברים, וקודם כל בקרב העדה המארונית עצמה. עם השתלטות כוחות וישי בסוריה ובלבנון, לאחר פרוץ מלחמת-העולם, הודח אמיל אדה מן הנשיאות על-ידי הגנרל זַיִן, הנציב העליון מטעם ממשלת וישי בסוריה ובלבנון, והורחק מכל פעילות מדינית. בכך איבדו נקאש וקורם את משענתם העיקרית בשלטון הלבנוני. באווירה של אי-הודאות והמתח לקראת הצפוי באזור נפגע גם המעמד הציבורי של רוב עמיתיהם בחוג 'הפיניקים'. לאחר מיגורו שלטון וישי בסוריה ובלבנון לא הוחזר אדה לכס הנשיאות. כניסת הצבא הבריטי ללבנון הביאה בעקבותיה תמורות מדיניות, שהתחוללו במהירות עקב הלכי-הרוח החדשים בקרב המנהיגות המסורתית של לבנון. להלכה היתה לבנון נתונה עדיין לחסות צרפת, אך למעשה הגבירו הבריטים את התערבותם בענייניה המדיניים הפנימיים. ואמנם לא עבר זמן רב והשפעת 'הגוש הלאומי' בלבנון, הפרו-צרפתי המובהק בהשקפתו ובמעשיו, אשר אדה היה מנהיגו המדיני, נסוגה מפני השפעתו הגוברת של 'הגוש הקונסטיטוציוני' בהנהגת בשארה אל-ח'ורי, יריבו של אדה. בשעה שאדה לא העלים את אהדתו לציונות ולרעיון השיתוף בין לבנון הנוצרית והיישוב היהודי בארץ-ישראל, התנגד לכך אל-ח'ורי, שהיה מקורב לעסקנים המוסלמים מהמחנה הפאן-ערבי בלבנון. כך, למשל, ב-19 במאי 1936 הוא נשא בפרלמנט הלבנוני נאום חריף נגד השתתפות לבנון בתערוכת 'יריד המזרח' בתל-אביב, בתוקף החלטה אישית של אדה, ומחה על אדישות ממשלת לבנון (קרי: אדה) למרד הערבי באותה שנה בארץ-ישראל. משנבחר בשארה אל-ח'ורי ב-21 בספטמבר 1943 לנשיא לבנון נפתח פרק חדש בתולדות לבנון והעדה המארונית עצמה, ששניהם — אדה ואל-ח'ורי — נימנו עם מנהיגיה הבולטים. בניגוד לאדה, שדאג לשמירת דמותה ומקומה המדיני העצמאי של לבנון בקרב שכנותיה הערביות, תוך הישענות על צרפת ונציגיה בלבנון, פעל אל-ח'ורי בכיוון השתלבותה של לבנון בקרב מדינות-ערב שבאזור, ובהשראה בריטית הוביל לימים את לבנון להצטרפות כחברה בליגה הערבית.

PROJET DE STATUT DE LA SOCIETE LIBAN - PALESTINE.

Le Nom de la Societe.

1. Societe "Liban-Palestine". A la Societe est accordé le Haut Patronage du Patriarcho.

But de la Societe.

2. Favoriser les relations sociales, culturelles et economiques entre les deux pays voisins, le Liban et la Palestine.

Caractere de la Societe.

3. La Societe ne porte aucun caractere politique. Tout habitant du Liban et de la Palestine, sans distinction de race, de confession et de nationalité, partageant les visées de la Societe et payant ses cotisations ^{peut être} est admis comme membre.

(•••)

Le Comite Executif.

5. Le Comite Executif se compose de dix membres, elus par la premiere Assemblée generale, dont cinq en Palestine et cinq au Liban. Le Comite Executif se reunit ^{au moins} au moins une fois ^{par an} par an, avant l'Assemblée generale, afin d'examiner l'activite de l'année ecoulée et elaborer les projets pour l'année suivante ^{avec} l'approbation de l'Assemblée Generale.

qui doivent être
sanctionnés

(•••)

Activite de la Societe.

10. La Societe prends soin du rapprochement entre la Palestine et le Liban et des rapports mutuels entre les deux pays, par la realisation d'oeuvres culturelles, telles que des publications litteraires, l'arrangement d'expositions et de conferences portant sur des sujets qui concernent l'histoire des deux pays ~~dans le passe comme dans le present,~~ et touchant leurs relations dans l'avenir.

11. La Societe se preoccupe de rendre plus etroites les relations economiques entre les deux pays voisins en accordant son assistance morale aux interessees.

12
13
3

12. La Societe est preoccupee aussi de voir des relations pacifiques se developper et la comprehension reciproque se propager parmi les autres peuples et pays du Moyen-Orient qui aspirent au progres et desirent le developpement general de cette partie du globe.

(•••)

עם בחירתו של אל-ח'ורי חלו בעדה המארונית זעזועים עמוקים — נחלש כוחה הפנימי וירדה השפעתה בהכוונת ענייני המדינה במידה שהיתה קיימת בעבר. ח'ורי פתח את הדרך להתחזקותם של מנהיגי אותן העדות הנוצריות, שיחסן לצרפת היה בעבר עצור מיחסם של המארונים; חלקם היו בעלי אוריינטציה פרו-בריטית עוד מימי מלחמת-העולם הראשונה. היו אלה בעיקר ראשי העדות היוונית-קאתולית, והיוונית-אורתודוקסית, שאחדים מהם נימנו עם תומכי הרעיון הפאן-ערבי והפאן-סורי. זה האחרון שלל את עצמאותה המדינית של לבנון וטען להשתלבותה בגבולות של 'סוריה רבתי'.¹⁰

גם הקומץ הקטן של חברי חוג 'הפיניקים' נחלק בדעותיו בשאלת התמיכה באדה או באל-ח'ורי. בעוד ששארל קורם ואלברט נקאש תמכו תמיכה בלתי-מסויגת באדה, היתה תמיכת מישל שיחה נתונה לח'ורי — אם לא מנימוקים רעיוניים, אזי לפחות מתוך הזדהותו עם הקו של העיתון 'לה ז'ור', ששימש ככלי-ביטוי לגוש הקונסטיטוציוני של ח'ורי, ושב, כאמור, היה שיחה פרשן מדיני ראשי.

באווירה זו של מבוכה וזעזועים מדיניים שפקדו את העדה המארונית, הפכו הרעיונות 'הפיניקיים' אודות התוויית דמותה הלאומית העצמאית של לבנון, לחזון החסר למעשה אחיזה במציאות. אין אפוא תימה, שלתכניותיו של קורם לחדש את הופעת כתב-העת שלו עם הרחקת המלחמה באזור, לא היה המשך. גם התכנית של 'אגודת לבנון' — ארץ-ישראל' שבקה חיים לכל חי, ורק אלברט נקאש המשיך להאמין בחשיבות תכניתו וסיוכוייה להתגשם ופעל לקידומה. עם סיום מלחמת-העולם נעשו תנאי הקשר בין ירושלים וביירות קשים יותר הן בגלל מצב הבטחון המדרדר בארץ-ישראל וגבולותיה והן בגלל השינויים שחלו במחנה המארונים עם עליית בשארה אל-ח'ורי לשלטון. בזמן ששהיתי בשליחות הסוכנות היהודית בארצות-הברית כמנהל המשרד המדיני בושינגטון, הגיעה אלי הידיעה על פטירת שארל קורם, ומאוחר יותר גם של אלברט נקאש. שניהם נימנו עם ידידי היישוב היהודי בארץ-ישראל ופעלו במרץ ובנאמנות להידוק קשרי לבנון והעדה המארונית עם המפעל הציוני בארץ-ישראל. עם מותם נסתם הגולל על 'אגודת לבנון' — ארץ-ישראל' שהגו שניהם, ועל תכנית הליטאני. ברם היה בתכניותיהם לשיתוף-פעולה גלוי בין המארונים לבין היישוב היהודי בארץ משום אות לכאות.

בשארה אל-ח'ורי.
נשיא לבנון (1943-1952)

10 וראה: א' רבינוביץ, מ' מעוז, א' כהן וא' אילת, 'דיון: תוכנית סוריה-רבתי ושאלת ארץ-ישראל', קתדרה, 7 (ניסן תשל"ח), עמ' 99-118.